

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)**Fakultní nemocnice u sv. Anny, parc. č. 1757/1, 1761.**

Novověk. Klášter, předměstí, kanál/náhon. Skupina/sítě sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

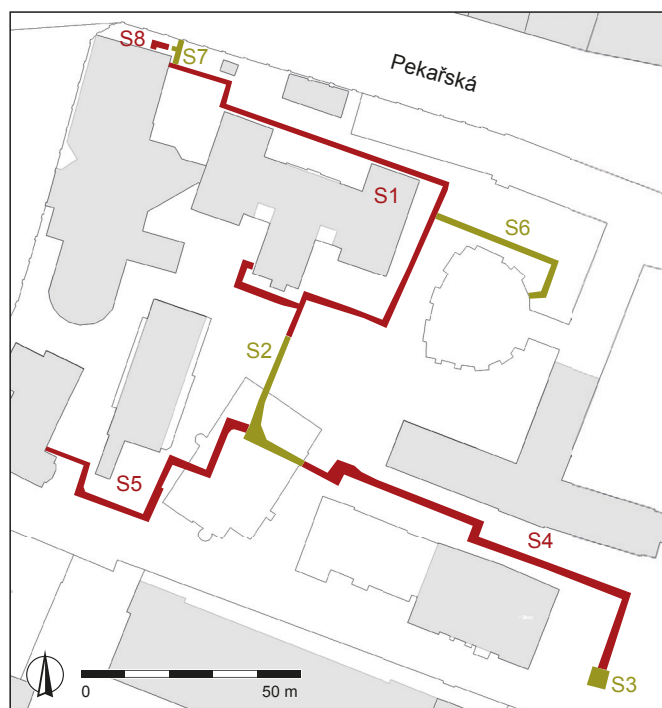
Lokalizace: WGS-84: 49.1915394N, 16.5970708E

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Rekonstrukce SCZT pára × HV – areálové rozvody FNUSA, I. etapa“. Proveden byl ústavem Archaia Brno z. ú pro Teplárny Brno, a. s. Terénní část probíhala od dubna do října 2023 (AMČR). Archeologické práce postupovaly v součinnosti se stavbou. Trasa výkopů byla pro potřeby záchranného archeologického výzkumu rozdělena na jednotlivé sondy (S1–S8; obr. 22). Nadmořská výška současného povrchu se pohybovala v rozmezí 203,00–204,32 m. Maximální hloubka liniových výkopů byla 2,8 m.

Geologického podloží nebylo výkopy dosaženo. Na základě starších výzkumů víme, že podloží je tvořeno vrstvami náplav, které vznikly akumulací činností řeky Svratky, resp. jejího bočního ramene, které bylo později upraveno na mlýnský náhon. Souvrství náplav bylo zachyceno výzkumem A020/2011 při výstavbě pracoviště chladu u budovy M v úrovni 200,1 m n. m., tedy asi 3,7 m pod dnešním povrchem (Černá, Zúbek 2012).

Prostorově výzkum zasáhl dvě historicky zajímavá území – areál johanitské komendy se špitálem sv. Ducha a areál kláštera dominikánek, který se po zrušení v roce 1782 postupně přeměnil na nemocnici. Oba tyto areály z jihu obtékal Svratecký náhon. Jižně náhonu se nacházela předměstská zástavba lemující ulici Měšťanskou. Po roce 1898, kdy byl pro nemocnici přikoupen areál johanitské komendy a špitálu a později i parcely při ulici Měšťanská, se celý prostor stal součástí dnešní nemocnice.

K otázkám spojeným s raně středověkou a předlokační brněnskou aglomerací (11. století – 1. polovina 13. století) výzkum nepřinesl a ani nemohl přinést nové informace. Ze stejného

Obr. 22. Brno, Fakultní nemocnice u sv. Anny (akce A018/2023). Umístění dokumentovaných sond. Autor Archaia Brno z. ú.

Fig. 22. Brno, St Anne's University Hospital (fieldwork event A018/2023). Location of the excavated trenches. Author Archaia Brno.

Obr. 23. Brno, Fakultní nemocnice u sv. Anny. Dokumentace vyzdění jižního břehu Svrateckého náhonu v sondě S2. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 23. Brno, St Anne's University Hospital. The masonry wall at the southern bank of the Svratka mill race in Trench S2. Photo by Archaia Brno.

důvodu nebyly zachyceny ani vrcholné a pozdně středověké archeologické situace, neboť toto osídlení se nachází níže, než byla niveleta stavby. Četné výrobní aktivity z 1. poloviny 13. století doložily předchozí výzkumy (Černá, Zúbek 2012; Zúbek 2013).

Kvůli výraznému navýšování terénu ve zkoumaném prostoru, snad především v důsledku činnosti Svrateckého náhonu, zachytil současný výzkum pouze situace spojitelné s novověkými a novodobými aktivitami.

S areálem johanitské komendy a špitálu souvisí situace zjištěné v sondách S1, S7 a snad také v sondě S8. K nejstarším náleží komunikační úroveň v podobě štětových úprav povrchu, které se nacházely cca 2 m pod dnešním povrchem (cca 201,60 m n. m.). Nepočtené nálezy z nich získané je datují nejdříve do období pozdního 16. století, spíše lze počítat s obdobím po třicetileté válce. Následně byl prostor navýšován vrstvami novověkých navážek. Většina dokumentovaných zdí souvisí se zástavbou, která zde stávala až do počátku 20. století, přičemž částečně se jednalo o zdiva nadzemní. Vedle kanalizačního systému byla dokumentována i zdiva ohradní, která do počátku 20. století oddělovala prostor nemocnice (původně kláštera dominikánek) a areál komendy.

V prostoru bývalého kláštera dominikánek, později nemocnice (sondy S3, S4 a S6) byla zachycena zdiva, která lze dát do spojitosti s areálem před jeho přestavbou v letech 1865–1868. S touto přestavbou lze s jistotou spojit zdiva obloukovitého traktu za kapli sv. Anny, který byl zbořen v letech 1934–1935.

Dokumentovány byly dva horizonty výstavby kanalizačního systému – starší kanály jsou patrné na plánu z roku 1822, mladší lze pravděpodobně spojit s výše zmíněnou přestavbou v 60. letech 19. století. Fungování kanalizace muselo být ukončeno nejpozději kolem roku 1896, kdy byla tato část náhonu zasypana. Lze však předpokládat, že tento kanalizační systém přestal fungovat již o něco dříve – v roce 1886, kdy byla nemocnice

Obr. 24. Brno, Fakultní nemocnice u sv. Anny. Vyzdění severního břehu Svrateckého náhonu v sondě S4. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 24. Brno, St Anne's University Hospital. The masonry wall at the northern bank of the Svratka mill race in Trench S4. Photo by Archaia Brno.

připojena na městskou kanalizační síť na ulici Silniční (dnešní Hybešovu; Černoušková, Hodeček 1994, 25–26).

Z jihu byly oba tyto areály obtékány Svrateckým náhonem. Sondy S2 a S4 zachytily vyzdění jeho břehů (obr. 23, 24). Charakter dokumentovaných zdí se výrazně odlišoval a lze předpokládat, že patří k časově odlišným fázím výstavby. Náhon měl být zasypan v roce 1896, kdy došlo k napřímení a zkanalizování úseku, který tvořil meandr při ulici Pekařské. Právě tímto meandrem procházela ulice Měšťanská, která byla po obou stranách lemována předměstskou zástavbou a již od středověku byla součástí starobrněnské osady. Relikty této zástavby, postupně bourané od konce 19. století za účelem rozšíření areálu nemocnice, dokumentovaly sondy S2 a S5.

Přestože se výzkumem nepodařilo přinést nové poznatky k nejstarším (středověkým) dějinám prostoru johanitské komendy a kláštera dominikánek, je zjištění, že se tyto situace mohou nacházet ve větší hloubce, než bylo dosaženo výkopy stavby, velmi důležitou informací pro případné budoucí stavební záměry. Zároveň přináší určitou naději, že by v budoucnu mohla archeologie ještě odkrýt zajímavé a důležité poznatky k podobě a vývoji daného prostoru ve středověku.

Literatura

AMČR: Záznam M-202301498 [cit. 2024-09-21]. Archeologická mapa České republiky. Dostupné z: <https://amcr.aiscr.cz/projekt/detail/M-202301498>.

Černá, L., Zůbek, A. 2012: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Pracoviště chladu MR, budova M – zdroj chladu“ parc. č. 1757/1. (Fakultní nemocnice u sv. Anny v Brně – Pekařská 53)*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX201401560 [cit. cit. 2024-09-21]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-201401560>.

Černoušková, D., Hodeček, D. 1994: *Nemocnice u sv. Anny. Pekařská ul., Brno*. Stavebněhistorický průzkum. Uloženo: Archiv Archaia Brno z. ú.

Zůbek, A. 2013: *Pyrotechnologická zařízení z 1. poloviny 13. století v areálu komendy johanitského řádu na Starém Brně*. *Archeologia technica* 24, 17–25.

Summary

A rescue archaeological excavation was conducted at the St Anne's University Hospital (Staré Brno cadastral area, Brno-City District) as part of the 'Reconstruction of SCZT Steam × HV – Campus Utilities FNUSA, Stage I' project (Fig. 22). The excavation focused on two historically significant complexes – the Knights Hospitaller Commandery with the Holy Spirit Hospital and the Dominican Sisters Convent, which, after its dissolution in 1782, was gradually transformed into a hospital. The excavation yielded only modern-period remains of the masonry of both areas, the sewer system that directed water to the Svratka mill race, as well as a wall separating the two complexes. Both areas were bordered to the south by the Svratka mill race, with its reinforced banks documented at two locations (Fig. 23, 24). The most recent remains of the suburban area along Měšťanská Street, located south of the mill race, were also documented. After 1898, when the area of the Knights Hospitaller Commandery, with the plots in Měšťanská Street, were acquired for hospital expansion, the entire area became part of the contemporary hospital complex.

Lenka Sedláčková

.....
Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Mendlovo náměstí, Fakultní nemocnice u sv. Anny,

parc. č. 953/1, 954/14, 954/16, 954/9, 944, 1729, 1730, 1731/1, 1760, 1757/1.

Pozdní středověk, novověk. Předměstí, kanál/náhon, rybářské sádky, hrnčířské pracoviště. Skupina/síť sond. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: S1: 49.1901150N, 16.5967061E

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Rekonstrukce SCZT pára × HV – oblast Mendlova nám., FNUSA I“. Jeho terénní část probíhala v součinnosti se stavbou od dubna do října (AMČR). Trasa výkopů byla pro potřeby záchranného archeologického výzkumu rozdělena na jednotlivé sondy (S1–S9, šachty Š1 a Š2; obr. 25). Nadmořská výška současného povrchu se pohybovala v rozmezí 202–203,2 m. Maximální hloubka liniových výkopů byla 2,5 m, šachty Š1 a Š2 dosáhly hloubky 4 m.

Vzhledem k historii místa a charakteru terénních zásahů se výzkum zaměřil na několik základních otázek: 1) geomorfologická situace terénu – úroveň náplav od současného terénu a jejich stáří; 2) existence, rozsah dochování a stáří archeologických situací ve zkoumaném prostoru ve vztahu k raně středověké aglomeraci 11.–12. století, stejně jako k historicky známé starobrněnské osadě; 3) upřesnění podoby a průběhu Svrateckého náhonu. Další řešené otázky vyplynuly ze zjištění během archeologického výzkumu.

Geologické podloží je ve zkoumaném prostoru tvořeno říčními a nivními sedimenty řeky Svratky a jejího bočního ramene, které bylo nejdříve v 1. polovině 14. století upraveno na náhon. Náplavové sedimenty se ve zkoumaném prostoru ovšem opakovaně ukládaly ještě v pozdním středověku a pravděpodobně